

Het verschil is vandoen

De vijfde ideologie: geen overbodige luxe

Manu Claeys

Ondanks de eclatante verkiezingsoverwinning van sp.a-spirit heeft het linkse spectrum in Vlaanderen na 18 mei maar weinig redenen tot juichen. Niet alleen boekte extreemrechts zijn grootste winst sinds 1991 en heeft de rechterzijde als geheel zich kwantitatief vergroot (in de Kamer plus 6 zetels tegenover status-quo voor links). Maar er is ook de vaststelling dat de linkerzijde kwalitatief sterk verarmd uit de stembusslag komt door de terugval van Agalev tot op het niveau van 1981.

Vooraf dat laatste biedt stof tot nadenken. Mede dankzij de dioxinecrisis waren de groenen in 1999 doorgegroeid tot zowat de grootste ecologische partij in de wereld. Het besef leefde dat deze status wat kunstmatig was, maar met verkiezingsuitslagen onder het beschavingsniveau – een regeringspartij die geen enkele zetel behaalt is een unicum in de Europese geschiedenis – blijkt nu, dat het ecologisme als politieke ideologie na 22 jaar parlementaire dienst geen echte structurele speler op het veld is geworden. Een uniek experiment is voorlopig voorbij.

In economisch onzekere tijden, heeft de Vlaamse bevolking voor de sociaal-liberale as gekozen. Een mix van socialisme en liberalisme moet de vrijheid van ondernemen en de drang naar lastenverlaging koppelen aan de creatie van zoveel mogelijk werkgelegenheid en een zo efficiënt en rechtvaardig mogelijk beheerde sociale zekerheid. In die opdracht wordt de ecologische ideologie beschouwd als overbodige luxe. Velen die in de voorbije jaren voor Agalev zijn gaan stemmen, zien in groen blijkbaar niet meer dan gras. Ze erkennen de essentiële, vernieuwende bijdrage van het politieke ecologisme niet en zijn het dus eens met Ludo van Campenhout, die 'geen toegevoegde waarde' ziet (ATV-debat 19 mei), of met Herman de Croo, die met nauwelijks verholen leedvermaak domweg over een 'paddestoelenpartij' spreekt (*TerZake* 19 mei). Of ze schatten in dat groen intussen voldoende gewogen heeft en dat de anderen het nu maar moeten overnemen en indien wenselijk (lees: wanneer sociaal-liberaal economisch haalbaar) bestendigen. Wilfried Martens wees op deze paradox: mensen vinden het groene gedachtegoed belangrijk, maar vertrouwen de uitvoering ervan toe aan andere partijen (*Voor de dag*, 19 mei). Die partijen voelen zich in elk geval geroepen. Zo zei Patrick Dewael tijdens de campagne dat het milieu te belangrijk is om het over te laten aan de groenen, vond Francois-Xavier de Donnée de dag na de verkiezingen dat Ecolo de juiste vragen stelde, maar met foute oplossingen kwam, verkondigde Johan vande Lanotte enkele dagen nadien dat de sp.a het groene gedachtegoed populistisch zou vertalen en bedacht Yves Leterme nog een week later dat ecologische duurzaamheid eigenlijk een christen-democratische waarde was.

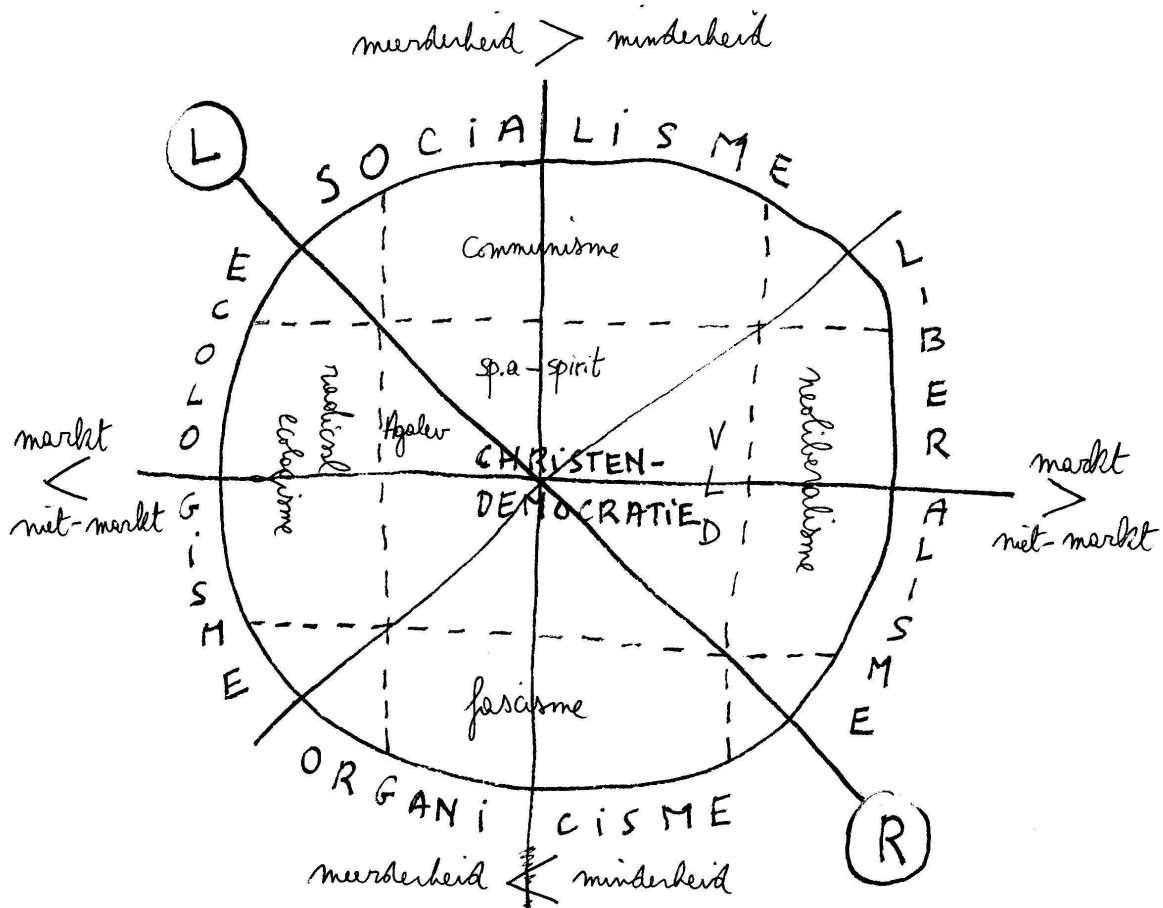
Volgens *Le Soir* heeft de burger alvast geoordeeld dat socialisten en liberalen zich gedeeltelijk onder druk van de groenen vernieuwd hebben en dat het electorale spel nu dus gesimplificeerd mag worden (editoriaal 19 mei). Maar het valt te vrezen dat met de vereenvoudiging ook de amputatie komt, want wie zal in verband met de valse tegenstelling tussen economie en ecologie nu nog uitspraken laten noteren zoals Jos Geysels kort voor de verkiezingen deed in *De Morgen*: 'Is spaarzaam omspringen met het milieu duur voor de economie? Neen. Wie zuinig omspringt met leefmilieu bespaart op termijn ook op gezondheidszorg en op economie. Dat inzicht vergt wel enige politieke moed. Ook als het even wat minder gaat, moet men de leefbaarheid van komende generaties boven de snelle opbrengst durven te stellen' (10 mei). Ik zie het niemand van de verkozen parlementairen zeggen én zelf geloven, laat staan een lid van de paarse regering.

De tegenstelling is vals, omdat ecologisme meer behelst dan een andere omgang met het milieu (de bloemen en de bijen). Anders gaan leven betekent ook dat werk moet worden gemaakt van een wezenlijke mentaliteitswijziging op het vlak van zorg, onderwijs, benadering van werk en arbeid, fiscaliteit, voedselproductie, *global issues*, Noord/Zuidverhouding, mobiliteit, huisvesting en zoveel meer. Dat de groenen in deze grondig van mening verschillen met de meeste rechtse partijen, zal niemand ontkennen. Maar ook ter

linkerzijde zijn er op deze terreinen vaak grote botsingen tussen groen en rood. Om het waarom daarvan te doorgronden, volstaat niet langer het oude links-rechts-denken. Wie zich niet wil verkijken op de eigenheid van de ecologische ideologie, moet een minder beperkte, minder gedateerde, meer aan de huidige realiteit aangepaste en – laten we eerlijk blijven – meerdimensionele, dus minder eenvoudig te behappen visie op de centrale politieke verhoudingen hanteren. Een andere blik dus op wat links en rechts *vandaag* inhouden.

Met het oog daarop tekenen we een cirkel met daarin een kruis (*zie tekening*).

De verticale lijn is de *sociaal-culturele as*. Bovenaan schrijven we 'meerderheid > minderheid' en onderaan het omgekeerde. Op die immateriële as speelt zich de politieke strijd af tussen progressieven en conservatieven. In grote lijnen en in termen van 'aandrang tot' of 'waarschijnlijkheid' gaat het hier om emancipatorisch versus autoritair of hiërarchisch denken, om pluralisme versus dualisme, om individuele ethische vrijheid, lijfelijke zelfbeschikking en recht op privacy versus het invoeren van de traditie en de groepspllichten eigen aan een hogere, organische orde (religieus of anderszids gestuurd), om inclusie(f) versus exclusie(f), interculturalisme versus ethnocentrisme, enzovoort.

De horizontale lijn is de *sociaal-economische, materiële as*. Aan het linker uiteinde noteren we een al dan niet sterke neiging tot het verdedigen van een vrije niet-markt (is niet hetzelfde als planeconomie of centralisering, is wel 'vrije-markthandel als uitzondering'), het inkrimpen van grondstofverwerking bij het produceren

(grenzen aan de groei) en het beklemtonen van de keuzebetekenis (kwaliteit) bij het consumeren. Aan de andere kant situeert zich de vrije markt ('-handel als regel'), een toename van grondstofverwerking (groei) en het accentueren van het aantal keuzes (kwantiteit) dat men heeft. Op beide lijnen heerst een permanent conflict tussen protectionisten en verdedigers van het *laissez faire*, tussen gesloten en open. Verticaal vertaalt zich dat bijvoorbeeld in het verwijt, door conservatieven, dat de progressieven te libertair of te kosmopolitisch zouden zijn. Horizontaal gaat het in essentie om een botsing tussen een niet-kapitalistisch project en een kapitalistisch programma (winst, utilitarisme).

Om de verschillende politieke ideologieën van elkaar te onderscheiden, trekken we ook twee bijkomende diagonale lijnen door het centrum en telkens twee horizontale en verticale stippellijnen ter hoogte van waar, op een wereldbol, de keerkringen zich bevinden. De ontstane cirkelsectoren kleuren we per twee bruin, blauw, rood en groen, te beginnen met het onderste koppel en tegen wijzerzin in. Bij de passende kleuren schrijven we organicisme (1), liberalisme (2), socialisme (3) en ecologisme (5), waarbij in die volgorde een historische evolutie af te lezen valt, met de christen-democratie (4) in het centrum.

Links bovenaan en rechts onderaan horen de woorden 'links' en 'rechts'. Merk op dat politiek links niet per definitie samenvalt met progressief, noch politiek rechts met conservatief. Ontdek ook dat fascisme, neoliberalisme, communisme of radicaal ecologisme telkens hooguit perifere cirkelsegmenten vormen, d.w.z. ingesloten liggen tussen een koorde en de cirkelboog. De democratie beslaat het gebied tussen de twee stippellijnen, waarbij we boven de middellijn van een minderheidsdemocratie kunnen spreken (aandacht voor de rechten van minderheden binnen systeem van 'meerderheid > minderheid') en onder de middellijn van een meerderheidsdemocratie. Tussen de twee verticale stippellijnen gaat het dan weer om correcties op de principiële optie voor de vrije markt of de vrije niet-markt.

Het spreekt vanzelf, dat we de politieke cirkel op velerlei manieren verder kunnen nuanceren, maar voor ons verhaal volstaat deze basisversie ruimschoots.

Er zijn dus vijf grote politieke ideologieën. Steve Stevaert heeft gelijk als hij, half grappend, het socialisme een hogere stap in de politieke evolutie noemt ten opzichte van het liberalisme. De eerste socialistische senatoren kwamen uit de liberale partij. Maar wat Vlaanderen niet begrepen heeft, is dat het ecologisme een nog hogere en volgende stap is. Socialisme is oud-links. Groen is nieuw-links. Met het verdwijnen van de vijfde ideologie uit Kamer en Senaat is een essentieel deel van het moderne linkse denken niet langer vertegenwoordigd. In de praktijk zal dit, *mutatis mutandis*, een terugkeer naar klassieke tegenstellingen inluiden, zoals dat al zichtbaar werd in sommige van de ons omringende landen (op de dag voor de verkiezingen bracht *Vrij Nederland* toevallig een themanummer uit over Links/Rechts, wat herleid werd tot socialisme/liberalisme – GroenLinks stond nergens vermeld). De traditionele partijen zijn dan wel gemoderniseerd, opgefrist, meer sexy gemaakt, maar qua ideologie (theorie, paradigma) niet fundamenteel veranderd of verbreed. Ze hebben zich aangepast aan een veranderde wereld, maar bieden geen verschuiving in filosofisch model of praktisch project.

Denken dat het kartel sp.a-spirit op een coherente en geloofwaardige manier het ecologische vacuüm in Vlaanderen kan opvullen, is zinsbegoocheling. Het kartel noemt zichzelf een sociaal-progressief alternatief, waarmee de partijtop aangeeft perfect te weten waar het kartel op de politieke cirkel moet worden gesitueerd, want de socialisten en spiritisten bundelen de krachten binnen de sociaal-progressieve cirkelsector. Op de horizontale as bestrijken ze, zoals de christen-democraten op beide assen, de twee cirkelhelften en zoeken ze zoveel mogelijk naar een compromis. Zo zijn zowel sp.a als CD&V, blijkens een rondvraag over de nachtvluchten die enkele Brusselse milieuverenigingen uitvoerden bij de partijvoorzitters, gewonnen voor een beperking van de vluchten (*Financieel-Economische Tijd* 7 mei). Agalev verkoos de afbouw, de VLD stelde de economische ontwikkeling van de luchthaven centraal. De verschillen in die standpunten illustreren op welke manier de ecologen anders zijn. Een gelijkaardige driedeling tussen de ideologische families duikt ook op in andere splijtzwamdossiers, zoals bijvoorbeeld Doel, het VEN-akkoord, de regionale luchthavens, de Kyoto-norm, ontwikkelingssamenwerking of Nepal.

In de verhouding tussen socialisten en ecologen is hier meer aan de hand dan het eens zijn over de inhoud, maar niet over de manier waarop, zoals de socialisten vaak beweren. Ook en vooral inhoudelijk zijn de verschillen groot. Het gaat bijvoorbeeld om het beklemtonen van respectievelijk ecologische, sociale of financiële factoren als indicator voor het Bruto Nationaal Product (Steve Stevaert heeft het niet toevallig over 'bn geluk' en over een 'gezellig' socialisme). Het gaat ook om de immense en zeer complexe spanning tussen de ecologische en de evolutionaire plaats van de mens, tussen het ecocentrisme (wat moet gedaan worden?) en

het antropocentrisme (wat kan gedaan worden?). Het gaat, eenvoudig uitgedrukt, om het verschil tussen het vergroten, het herverdelen en het verbeteren of eetbaar houden van de koek.

De groenen in het rode kartel binnenschuiven is daarom een heilloos denkspoor, want ofwel moet Agalev dan de kern van de eigen ideologie verloochenen, ofwel moet het kartel zich zo breed gaan positioneren dat te grote interne contradicties ingebouwd worden. Zelfs binnen één ideologische sector is de rek wat dat laatste betreft niet zo groot – de VLD weet over dergelijke spreidstanden mee te spreken op beide assen, waar in volle hevigheid een strijd woedt tussen progressieven en conservatieven en tussen donkerblauwen en lichtblauwen.

Spirit past in het kartel omdat de partij zich ideologisch al grotendeels binnen de socialistische cirkelsector bevond. Spirit is vernieuwend in stijl, maar niet in politiek denken. De groep bundelt een verzameling van progressieve, jong-enthousiaste ideeën, met een scheut democratisch Vlaams nationalisme er overheen. Agalev daarentegen staat voor een coherente linkse ideologie met eigen basisprincipes, naast het socialisme en niet erin. Wie een geloof in dit andere politieke project, in die eigen overtuiging, wil herleiden tot een vasthouden aan het eigen grote gelijk (dixit Louis Tobback) of tot dogmatisch denken (*Belang van Limburg* schreef dat het kartel de 'soepele kiezers van het ideologisch starre Agalev' inpikte, 19 mei) bewijst dat hij er niets van snapt.

'Ons ideeëngoed zit niet in crisis,' zei Jos Geysels op de eerste persconferentie na de verkiezingen. 'Wel de partij.' Het was een hele geruststelling te horen dat die partij-in-crisis voor de groene ideeën zou blijven gaan, want op de verkiezingsshow had Etienne Vermeersch 'de kern van het echte groene denken' nog 'het gedachtegoed voor de komende eeuwen' genoemd. Die kern bevindt zich buiten de klassieke ideologieën. Dat denken valt niet te reduceren tot of te versmelten met het socialisme, wat niet wegneemt dat groenen en roden, al dan niet in een losse alliantie, samen kunnen wegen op concrete dossiers.

Op de verkiezingsshow zei ex-Agalev'er Paul Staes (nu CDN-VLD) dat het groene gedachtegoed niet gemakkelijk uit te dragen is, wegens gericht tegen materialisme en moraliserend. 'Daar zijn sterke schouders voor nodig om dat te dragen.'

Omdat het groene verhaal gericht is tegen materialisme (grenzen aan de groei), kan je het bijna niet op een populistische manier brengen. Voor populisme moet je slim zijn, maar wat groen wil aanspreken is het verstand. Net die verstandelijke benadering werd tijdens de voorbije kiescampagne als negatief afgeschilderd door kopstukken in grote partijen, die de klemtoon legden op het emotionele welbevinden, op de belofte van sterke leiders die voor de mensen zullen zorgen. Bescheiden luisteren naar wat de mensen willen, werd als centrale programmapunt naar voren geschoven. Wanneer dit betekent dat je moet appelleren aan een kortetermijnbevrediging, of moet zwijgen over maatschappelijk moeilijk liggende kwesties, of de wereld rond, boven en onder Vlaanderen beter buiten beeld houdt, dan is dat maar zo. Dit linkse en rechtse populisme – wij doen wat u zegt, we zeggen wat u denkt – werd nog versterkt door de massamedia, die weken aan een stuk vele verkeerde vragen stelden en nog meer juiste vragen niet stelden. Bij een dergelijke opstoot van populisme is het logisch dat het ecologisme moet inbinden. Misschien ligt het meest fundamentele onderscheid tussen de vijfde ideologie en de andere nog wel in de vraag, of je de mens(en) als uiteindelijke maatstaf voor alle beslissingen wil nemen (antropocentrisme of niet?).

Agalev had de bui al moeten voelen hangen, toen de anti-VEN-betoging door de straten van Gent trok en liberalen en christen-democraten met veel succes inspeelden op die angstige en uitgesproken uiting van onmiddellijke mensgerichtheid (tegenover een langetermijngerichtheid op de leefomgeving met daarin de mens).

Als een ecologische partij al populistisch kan zijn, dan is het door met meer middelen en volharding dan voorheen, in te spelen op het gevoel dat een gebrek aan aandacht voor een negatieve ontwikkeling (sociaal onrecht, milieuvervuiling, discriminatie, verwaarlozing publieke ruimte, doorholeconomie, intensieve voedselproductie, onderwaardering zorgarbeid, verkeersonveiligheid ...) zich uiteindelijk ook tegen het individu en 'de mensen' zal keren. Pas dan zal men echt overwegen, om het eigen handelen bij te sturen, want onbaatzuchtig altruïsme of een mentaliteitsverandering in functie van de situatie van anderen: dat is alleen aan een handvol enkelingen besteed.

Omdat het ecologisme uiteindelijk ook moraliserend is, wordt een groene partij kwetsbaar voor de karikatuur. Andere partijen houden zich zo ver mogelijk van kritiek leveren op het gedrag van de mensen zelf, want dat is moralisme (codewoorden: betutteling of bemoeizucht). Die partijen voelden wel aan dat de Vlamingen plots heel erg geschrokken waren van wat de vergroening van een beleid betekent (codewoorden: reglementitis of regelneverij). Om de mensen gerust te stellen, maakte men een constructief meewerkende coalitiepartner tot

de zondebok voor alles wat tijdens de voorbije legislatuur misgelopen was (codewoorden: onbetrouwbaar en onredelijk). In een wervelwind van negatieve perceptie ging Agalev ten onder, volgens Geert Bourgeois (in een evaluerend kopstukkendebat op 19 mei) doodgeknuppeld door liberalen en christen-democraten, en doodgeknuffeld door een de hand reikende maar voor het overige de populistische knuppelaars 'subtiel niet tegensprekende' (dixit Jef Tavernier in hetzelfde debat) socialisten.

Agalev betaalde het gelag voor deelname aan een coalitie die in de nieuwe sociaal-economische context van vermarkt eenheidsdenken tegennatuurlijk was. De kiezer koos voor een natuurlijk partnerschap (paars), maar dat betekent niet dat het ecologisme niet langer van doen is, wel integendeel.

Bio

Manu Claeys is essayist. Hij was enkele jaren fondsredacteur bij uitgeverij Kritak en schreef oa *De goede verstaander* (ECI-prijs voor het essay) en *Het Vlaams Blok in elk van ons* (provinciale prijs voor essay en monografie). In het najaar verschijnt een bundeling van recente teksten waarin hij telkens de verdediging opneemt van wat vaak als luxe wordt beschouwd (de kunsten, het milieu, de politieke moraal). Momenteel werkt hij aan *De vijfde ideologie*, een boek over politiek ecologisme en de vrije niet-markt.